

УДК 378.016:784]:304.4

Наталія Косінська

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СЦЕНІЧНО-ОБРАЗНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті висвітлено теоретичні аспекти формування сценічно-образної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки. Проаналізовано стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці, визначено мету та завдання, розкрито сутність понять і визначено їх вплив в процесі вокальної підготовки. За допомогою теоретичних аспектів, викладених в даній статті, викладач в процесі вокальної підготовки має сформувати у майбутнього вчителя музичного мистецтва світоглядні цінності, інтерпретаційні уміння, сценічну майстерність, які шляхом застосування вокальної техніки мають сприяти розкриттю образної системи музичного твору.

Ключові слова: теоретичні аспекти, сценічно-образна культура, вокальна підготовка, вокальне мистецтво, майбутні вчителі музичного мистецтва, виконавство.

В статье освещены теоретические аспекты формирования сценически-образной культуры будущих учителей музыкального искусства в процессе вокальной подготовки. Проанализировано состояние исследуемой проблемы в педагогической теории и практике, определены цель и задачи, раскрыта сущность понятий и определено их влияние на процесс вокальной подготовки будущих учителей музыкального искусства. С помощью теоретических аспектов, изложенных в данной статье, преподаватель в процессе вокальной подготовки должен сформировать у будущего учителя музыкального искусства мировоззренческие ценности, интерпретационные умения, сценическое мастерство, которые путем применения вокальной техники должны способствовать раскрытию образной системы музыкального произведения.

Ключевые слова: теоретические аспекты, сценически-образная культура, вокальная подготовка, вокальное искусство, будущие учителя музыкального искусства, исполнительство.

The article covers theoretical aspects of the formation of the stage-shaped culture of future teachers of musical art in the process of vocal training. The state of the investigated problem in the pedagogical theory and practice is analyzed, the purpose and tasks are defined, the essence of concepts is revealed and their influence in the process of vocal training of future teachers of musical art is determined. Consequently, the theoretical aspects of the vocal activity of the future teacher of musical art are characterized by a number of general laws and

specific features that underlie professional development and professional thinking and are important for the professional formation of the future teacher of musical art. In accordance with the above theoretical aspects of this phenomenon, it is determined that the stage-shaped culture of the future teacher of musical art is understood as a complex system of the formed professional competences, abilities and qualities, creative and performing self-realization in the field of vocal art, use of its artistic and aesthetic potential.

Key words: *theoretical aspects, stage-shaped culture, vocal training, vocal art, future teachers of musical art, performing.*

В діяльності вищих навчальних закладів відбуваються значні зміни, особливо ті, що стосуються прийняття єдиних освітніх вимог, що викладені в Болонській декларації. Визначним аспектом в модернізації вищої професійної освіти являється виконання умов, що сприяють високій динаміці розвитку конкурентоспроможного спеціаліста відносно запитів ринку праці. В зв'язку з цим, задля вирішення поставленої задачі передбачається введення інноваційних теоретичних та практичних методів професійної підготовки майбутніх вчителів в вищих мистецьких навчальних закладах.

Постійно зростаючі вимоги до професіоналізму майбутніх вчителів припускають трансформацію всього начального процесу мистецьких вузів. Виходячи з даних умов, вокальне мистецтво вимагає вдосконалення підходів в даній галузі, де специфічною направленістю становлення співаків-викладачів буде являтися здійснення інтегративності технічної та образно-художньої сторони в вокальному виконавстві. В зв'язку з цим зростають вимоги і до професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва, до їхньої музично-педагогічної культури, складовою якої є і сценічно-образна культура.

Сценічно-образна культура – це інтегральна особистісна якість, сформовані професійні компетенції, здібності та якості, творчий підхід та виконавська майстерність в галузі вокального мистецтва.

Теоретичний аналіз аспектів формування сценічно-образної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки варто спроектувати у контекст визначення та уточнення сутності таких базових понять, як: «виконавство», «вокальне мистецтво», «вокальна підготовка», «вокаліст-інтерпретатор».

Робота над визначеною темою статті зумовила необхідність вивчення та аналізування наукової літератури, яка склала теоретичну базу дослідження. У педагогічному дискурсі української і зарубіжної науки наявний спектр досліджень, які дозволяють цілісно проаналізувати сутність поняття «сценічно-образна культура майбутнього вчителя музичного мистецтва», визначити методологічні засади та теоретичні аспекти формування означеної якості у процесі вокальної підготовки.

З-поміж досліджень виокремимо праці науковців, педагогів, у яких:

розкривається сутність культури як історично зумовленого феномену людства: Є. Абдуллін[1], М. Каган[5] та інші; обґрунтовано теоретико-методологічні засади мистецької освіти: О. Олексюк[8], О. Рудницька[9] та інші; виявлено специфіку взаємодії культури та освіти: А. Сафіна[10] та інші; проаналізовано особливості професійної підготовки майбутнього вчителя музичних дисциплін: Л. Василенко[2], Н. Гребенюк[4], Н. Овчаренко[7], Ю. Юцевич[13] та інші; визначено сутність формування професійної компетентності вчителя, зокрема вчителя музичного мистецтва: І. Трофінова[12], Г. Стасько[11] та інші.

Метою статті є визначення теоретичних аспектів формування сценічно-образної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки, розкриття сутності понять та їх вплив на професійне становлення майбутніх вчителів музичного мистецтва, аналіз наукових підходів до організації цієї діяльності.

Основні завдання статті: проаналізувати стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці; визначити та розкрити сутність понять теоретичних аспектів формування сценічно-образної культури в процесі вокальної підготовки; обґрунтувати вплив теоретичних аспектів на фахове становлення майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Зміст вокальної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва у вищих мистецьких навчальних закладах спрямований на формування професійних якостей співака-виконавця, педагога-музиканта, його художньо-естетичних смаків, здатності до творчої діяльності в педагогіці та мистецтві. Навчання вокаліста неможливе без засвоєння низки понять, у яких відображаються і закріплюються об'єктивні відношення взаємозалежних елементів вокальної та загальної педагогіки, основ вокальної методики і вокального виконавства, а також їх зумовленість усією системою навчання.

Вокальна підготовка – заняття з мистецтва. Це означає, що музика, тобто спів, визначає все те, що відбувається на заняттях: характер спілкування викладача зі студентами, методи і прийоми, використані при музичного матеріалу, логіку організації заняття. Адже заняття базується на закономірностях самої музики, у ньому обов'язково є своя кульмінація, підхід до неї, завершення. Формотворчою основою заняття є принцип подібності і контрасту, тобто в цілому заняття за змістом і формою повинно поясненні бути витвором мистецтва.

У довідникових джерелах поняття «вокальне мистецтво» трактується як «виконання музики голосом, мистецтво передавати засобами співацького голосу ідейно-образний зміст музичного твору» [6, с. 417]. Суголосним є визначення І. Трофінової, яка вважає, що вокальне мистецтво є творенням голосових образів, синтетичне утворення, у якому бере участь багато компонентів, крім музики і тексту, адже «голосовий образ має подвійну природу: у ньому поєднується музичне і літературне» [12].

Більшість науковців суголосні в тому, що виконавство залежить від специфіки мистецького відображення дійсності, відповідно пов'язане з

онтологічними процесами формування світоглядних орієнтирів і розвитком особистості вчителя.

Розглядаючи сутність поняття «виконавство» як багатоаспектної діяльності вчителя музичного мистецтва, А. Сафіна зауважує, що воно залежить від рівня культури слухання музики; музичне виконавство і слухання музики пов'язані водночас з музичною діяльністю; власне музично-творча діяльність – створення нового, можлива лише на основі достатньо високої культури виконання і слухання музики [10, с. 19]. Відповідно взаємодія педагогічної і виконавської складових діяльності майбутнього вчителя музики забезпечує реалізацію освітньої виховної, просвітницької та інших функцій музичного мистецтва, є ключовою проблемою теорії і практики сучасної мистецької освіти.

О. Рудницька вважає, що виконавство – найактивніша форма спілкування з музикою, є ефективним засобом формування операціонального компонента діяльності майбутнього вчителя музики [9, с. 29]. М. Каган музичне виконавство розглядає повноцінним видом художньої творчості паралельно з діяльністю композитора і драматурга. Учений пов'язує цей процес з творчою активністю, індивідуальними особливостями, можливостями передавання цінності музичного твору через розкодування його образів. Зокрема він зауважує, що «можливість розшифровки одного і того ж нотного запису надає роботі виконавця творчого характеру; це й робить виконавство мистецтвом, що потребує не тільки знань і вмінь, але насамперед художнього обдарування, інтуїції, таланту» [5, с. 45]. Саме через виконавство реалізується здатність вчителя музики до передавання художніх смислів на ціннісній основі, з урахуванням власного життєвого досвіду, професійного таланту, що є виявом сформованості сценічно-образної культури. У процесі виконавства виникає необхідність декодування смислової палітри твору, адже звичайний «нотний авторський запис – це особливим чином закодована система художніх смислів і значень, яка вимагає творчого підходу і спеціальних навичок розшифровки відповідно до традицій, завдань часу та рівня розвитку музичної культури» [3, с. 69].

Найчастіше виконавство розглядається як специфічний, концептуальний, знаковий процес, який впливає на розвиток самосвідомості особистості, характеризує сутність творчої взаємодії композитора, виконавця і слухача, в результаті якої вокальний твір набуває реальної художньо-естетичної цінності.

Л. Василенко вважає, що вокальна підготовка майбутніх вчителів музичного мистецтва – це «процес, спрямований на максимальний розвиток у них здатності до глибокого розуміння музичних образів та втілення їх у досконалій співацько-виконавській формі» [2, с. 9].

Н. Гребенюк визначає навчання вокалу як засвоєння низки понять, в яких відображаються і закріплюються об'єктивні відношення взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів вокальної та загальної

педагогіки, основ вокальної методики і вокального виконавства, а також їх зумовленість всією системою навчання» [4, с. 55].

Вокальне навчання музиці, на переконання Ю. Юцевич, «створює широкі можливості для спільної навчально-виховної діяльності викладача і студента, сприятливі передумови для здійснення вокально-технічного розвитку в єдності з художнім, для більш повного врахування індивідуальних особливостей розвитку кожного учня» [13, с. 137].

Окремі науковці вважають, що поняття «вокальна підготовка» не відображає специфіки формування у майбутніх вчителів музики сукупності вокально-педагогічних компетентностей, тому пропонують власні дефініції. Зокрема Н. Овчаренко обґрунтувала сутність поняття «професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності» акцентуючи увагу на тому, що в ньому інтегровано представлено творчо-виконавський, психолого-педагогічний, мотиваційно-смісловий, семіотично-герменевтичний, аксіологічно-культурологічний, організаційно-просвітницький, самовдосконалювальний компоненти. Науковець зауважує, що це поняття виражає навчальний процес, спрямований на забезпечення готовності студентів до майбутньої професії, що передбачає опанування ними знаннями, вміннями, навичками та особистісними якостями, що складають цілісну систему вокально-педагогічних компетенцій» [7, с. 57].

Г. Стасько розглядає детально вокальну підготовку майбутнього вчителя музики як основу вдосконалення його педагогічної майстерності, а саме: вокально-виконавських якостей, знань, умінь і навичок методичного забезпечення майбутньої професійної роботи [11]. При цьому автор надає надзвичайного значення вокальним методам у поєднанні з індивідуальною формою навчання. Спів, голосоутворення, голос і будова голосового апарату, сценічна та акторська майстерність – основа вокально-сценічної культури студентів факультетів мистецтв, оскільки це той засіб, яким майбутній учитель постійно користується в навчально-виховному процесі.

Майбутній вчитель музичного мистецтва у вияві власної сформованої сценічно-образної культури виступає інтерпретатором, зокрема вокалістом-інтерпретатором, що, на думку О. Олексюк, ґрунтується на «герменевтичній ідеї реалізації інтерпретатором власного інтелектуального, емоційного, духовного досвіду у процесі інтерпретації музичного твору» [8, с. 14]. Вчитель як вокаліст-інтерпретатор вирізняється власним виконавським стилем, педагогічною майстерністю, ступенем музичної обдарованості, виконавським трактуванням, що зумовлене прочитанням, розумінням художніх образів музичного твору. Відповідно, на переконання Н. Гребенюк, вокаліст-виконавець – це «митець-інтерпретатор, здатний творчо усвідомлювати авторський текст, реалізовувати його в міру свого обдарування», адже «він не просто перетворює нотні знаки на звуки голосу, а надає їм художньої значущості» [4, с. 55].

Вчитель музичного мистецтва як вокаліст-інтерпретатор у контексті реалізації сценічно-образної культури у процесі викладання музичних дисциплін має бути готовим до вокально-виконавської діяльності. Особливості вокально-виконавської діяльності зумовлені її педагогічною спрямованістю, яка, на думку Е. Абдуліна, полягає в зорієнтованості на дитячу аудиторію, прагненні захопити дітей музикою на основі власного музикування, залученні учнів до спільної виконавської діяльності, розвитку їхніх творчих здібностей, уяви, асоціативного мислення тощо [1, с. 162]. Педагогічний талант, мистецтво педагогічної майстерності виявляється в інтерпретуванні музичного твору, його образної палітри вчителем-інтерпретатором, відповідно зумовлює готовність до вокально-виконавської діяльності. Особливостями означеної діяльності Н. Гребенюк слушно визначає: особливу мову вокально-виконавського мистецтва, що має свої закономірності існування й розвитку; особливий спосіб узагальнення (загальний інтерпретаторський план твору, що будується через індивідуально-особистісне відчуття співака); використання «вокально-художньої» уяви, спочатку при формуванні вокально-технічних навичок, а потім і вокально-виконавських; якісне визначення форми твору у всіх виявах (це стосується і якості музичної форми, і якості подачі того чи іншого твору – концерту-лекції, спектаклю чи сольної програми)» [4, с. 55]. Більшість науковців вважають, що педагогічна спрямованість виконавської діяльності у педагогічному середовищі передбачає готовність до власне вокально-педагогічної діяльності.

Отже, теоретичні аспекти вокальної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва характеризуються як рядом загальних закономірностей, так і специфічними особливостями, які лежать в основі фахового розвитку та професійного мислення і мають важливе значення для професійного становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва. У відповідності до зазначених теоретичних аспектів даного феномену визначено, що сценічно-образну культуру майбутнього вчителя музичного мистецтва ми розуміємо як комплексну систему сформованих професійних компетенцій, здібностей та якостей, творчо-виконавської самореалізації в галузі вокального мистецтва, використання його художньо-естетичного потенціалу.

Запропоновані в статті теоретичні аспекти формування сценічно-образної культури розширюють методичний апарат дослідження у процесі фахової підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва. Дані теоретичні аспекти можуть бути підґрунтям для оновлення змісту навчальних курсів вищих мистецьких навчальних закладів, для внесення корективів до планів і програм з підготовки майбутніх виконавців-вокалістів та використовуватися викладачами вищих мистецьких навчальних закладів під час проведення індивідуальних та практичних занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллин Э. Б. Теория музыкального образования: учебн. для студ. высших пед. учеб. заведений / Э. Б. Абдуллин, Е. В. Николаева. – М.: Изд. Центр «Академия», 2004. – 336 с., с. 162.
2. Василенко Л. М. Взаємодія вокального і методичного компонентів у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музики: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.02 – теорія та методика навчання музики і музичного виховання / Л. М. Василенко: Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2003. – 23 с., с. 9.
3. Выдающиеся пианисты-педагоги о фортепианном искусстве. – М.-Л.: Музыка, 1966. – 313 с., с. 69.
4. Гребенюк Н.Є. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти: [монографія] / Н. Є. Гребенюк. – К.: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 199. – 269 с., с. 55.
5. Каган М. С. Эстетика как философская наука / М. С. Каган. – СПб, 2000. – 210 с., с. 45.
6. Музыкальный энциклопедический словарь / [Гл. ред. Г. В. Кельдыш]. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 672 с., с. 417.
7. Овчаренко Н. Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності: теорія та методологія: монографія / Наталія Анатоліївна Овчаренко. – Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2014. – 400 с., с. 57.
8. Олексюк О. М., Ткач М. М., Лісун Д. В. Герменевтичний підхід у вищій мистецькій освіті: колект. монографія / О. М. Олексюк, М. М. Ткач, Д. В. Лісун. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 164 с., с. 14.
9. Рудницька О. П. Музыка і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: навч. посіб. / О. П. Рудницька. – К.: ІЗМН, 1998. – 248 с., с. 29.
10. Сафина А. М. Татарская музыка и учебно-воспитательный процесс / А. М. Сафина. – Казань: ИСПО РАО, ТГГИ, 1998. – 140 с., с. 19.
11. Стасько Г. Є. Вокальна підготовка майбутнього вчителя музики як основа удосконалення педагогічної майстерності : автореф. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Г. Є. Стасько ; Київ. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1995. 24 с.
12. Трофинова И. А. Вокально-педагогическая подготовка учителя музыки: эстетический аспект проблемы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.art-education.ru/electronic-journal/vokalno-pedagogicheskaya-podgotovka-uchitelya-muzyki-esteticheskiy-aspekt>.
13. Юцевич Ю. Теорія і методика розвитку співацького голосу: навч.-метод. пособ. для викладачів і студентів мистецьких навчальних закладів, учителів шкіл різного типу. – К.: ІЗМН, 1998. – 160 с., с. 137.